

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

***Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року***

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

- створення умов для аргументованого обговорення, у тому числі із залученням різних соціальних груп;
- запобігання домінуванню маніпулятивних практик, дезінформації та тиску на учасників;
- заохочення культури діалогу, взаємоповаги та інтелектуальної доброчесності.

6. Органи місцевого самоврядування сприяють розвитку критичного мислення жителів громади шляхом:

- 1) проведення навчальних, просвітницьких та інформаційних заходів;
- 2) інтеграції відповідних підходів у діяльність консультативно-дорадчих органів, органів самоорганізації населення та інститутів громадянського суспільства;
- 3) підтримки ініціатив, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності та аналітичної спроможності жителів громади.

7. Застосування критичного мислення є одним із критеріїв оцінювання якості рішень органів місцевого самоврядування та ефективності форм громадської участі.

8. Порядок практичного впровадження підходів критичного мислення може визначатися окремими положеннями, програмами або методичними документами, що затверджуються відповідними органами місцевого самоврядування.

КУЗНЕЦОВА Галина Петрівна

КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Одним із ключових складників професійної компетентності працівників освітньої галузі визначено комунікативну, основу якої мають становити ментальна стійкість, мовна свідомість, вербальна й паралінгвальна креативність, фундаментальні знання з української мови та належно сформовані вміння, навички, здатності правильно й переконливо послуговуватися всілякими мовними й невербальними засобами під час педагогічного дискурсу, спрямованого на формування в учасників освітнього процесу результатів навчання, що по-творчому ефективно й неперервно імплементуються в життя.

Із-поміж спеціальностей галузі А Освіта магістральною щодо формування комунікативної компетентності є предметна спеціальність А 4.01 Середня освіта (Українська мова і література), здобуття якої свідомо зобов'язує майбутнього вчителя української словесності у процесі осучасненої організації освітнього процесу не залежно від форм навчання (очно, дистанційно, змішано; у форматі

онлайн, офлайн), топосів, у яких відбувається академічна комунікація, забезпечити відповідні результати навчання учнів, а саме: <...> здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо; спостерігати за мовними та літературними явищами, аналізувати їх; здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати в процесі комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей; для збагачення власного досвіду і духовного розвитку; висловлювати власні думки, почуття, ставлення та ідеї; досліджувати індивідуальне мовлення, послуговуватися мовою для власної мовної творчості [3]. Спостережуємо, що в центрі уваги «Державного стандарту базової середньої освіти» – *комунікативна парадигма*, яка з часом набула ознак комунікативного підходу – виформування вмінь у здобувачів освіти вправно послуговуватися мовним / позамовним кодом як одним із засобів забезпечення життєво важливих «власних» потреб.

Упровадження комунікативної парадигми в освітній процес закладів загальної середньої освіти, вишів за останні п'ять років реформування освітньої галузі в Україні мало посутній вплив на зміст принципів, підходів, методів, прийомів, технологій опанування основ української мови, ролі її функцій, що значно розширилися з часу повномасштабного вторгнення, її ключових «концептів-носіїв етнокультурної інформації, закладеної в мовних одиницях» (за М. Пентилюк, О. Горошкіною) і засобах.

На засадах комунікативного підходу у ХХІ ст. у центр уваги мовознавства, а згодом і лінгводидактики, педагогіки, психології втрапляє безпосередня комунікативна діяльність особистості та виформовується теорія комунікації (комунікативістика), де мова досліджується фактично як певний синтез поглядів на структуру її та систему з опертям на обґрунтовані методи та методики. Водночас на поверхню наукового-прагматичного зацікавлення зринає матриця комунікативного процесу з його складниками (комуніканти, комунікативний акт, вербальні контакти, вербальний / невербальний код, комунікативна інтенція, комунікативні стратегії і тактики, комунікативний дискурс тощо). Солідаризуємося з думкою Ф. Бацевича, розробника теоретичних і практичних підвалин комунікативної лінгвістики, про те, що «<...> осердям комунікативістики є категорії, пов'язані з організацією мовного коду в спілкуванні» [2, с. 14]. Основою організації мовного коду, продукування мовлення є фонетична система мови, на чому робить акцент науковець: «Породження (продукування) мовлення – один із головних процесів (поряд зі сприйняттям та розумінням) мовленнєвої діяльності, який полягає у плануванні та реалізації мовлення в звуковій або графічній знаковій формі <...> . Провідним каналом комунікації є вокальний (слуховий, звуковий). <...> Слухання є видом

мовленнєвої діяльності, активним процесом відбору звукових сигналів у комунікації» [2, с. 92; 54; 106].

Ми вище зазначали, що «Державний стандарт базової середньої освіти» (2020 р.), окрім цього, Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.), Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти» (2024 р.), опорними в ресурсній системі мови щодо формування комунікативної компетентності на засадах комунікативного підходу визначають лексичний та граматичний рівні, демаркуючи фонетичний. Проте мовознавчі, лінгводидактичні праці (З. Бакум, Ф. Бацевич, Я. Бондаренко, Ж. Горіна, Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Габідуліна, Н. Дімірова, С. Єрмоленко, О. Караман, С. Караман, О. Корчова, Г. Кузнецова, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, А. Мойсієнко, А. Нікітіна, В. Паращук, І. Родіонова, Л. Рускуліс, П. Селігей, О. Семенюк, О. Яшенкова та ін.) у мовному / позамовному кодї комунікативістики не оминають фонетико-фонологічного мовного рівня, навпаки, доводять, що саме він уможлиблює функціонування мови, «до купи згуртовує» мовні засоби, з'єднує їх у цілісну динамічну систему, досліджує взаємозв'язок звуків та їх семантичних особливостей.

Так, П. Селігей, висловлюючи слушні міркування про роль мовної свідомості як «запоруки мовної стійкості та мовного порядку в державі», зауважує, що на вищому рівні сформованості мовної свідомості в особистості виникає інтерес до не лише до лексики і фразеології, зароджується інтерес «і до звукової будови мови, її стильового, діалектного та соціального розмаїття. Лише на високому рівні зароджується професійна свідомість, що властива лінгвістам і викладачам мови» [5, с. 24–25].

Майбутні вчителі української словесності мають на високому рівні мовної свідомості опанувати українську мову та її фонетику – підґрунтя функціонування мови. Складниками фонетико-фонологічного мовного рівня є субстанціальна та функціональна фонетика як інтегральна лінгвістична дисципліна, що вивчає звуки людського голосу, процеси їх породження та сприймання; наголос та його різновиди, акустичні та перцептивні характеристики інтонації, інтонаційні моделі, членування мовленнєвого потоку на склади, фонетичні слова, синтагми, фрази, фоноабзаци тощо.

Основне завдання фонетики: « <...> виявити інвентар звукових засобів мови, визначити системні відношення між ними та описати функціонування цих засобів у реальних мовленнєвих актах» [7, с. 226]. Простежуємо, що всі комунікативні акти реалізуються на підґрунті орфоепічних та акцентологічних норм, інтонаційних варіацій у процесі усного мовлення (зв'язок фонетики з орфоепією); законів графіки і письма під час «збереження звукового мовлення в часі і просторі» [7, с. 232], адже писемна форма мовлення оперує буквою, що перебуває в тісному зв'язку зі звуком – найменшим сегментом мовленнєвого потоку; матеріальній основі слова (плані його вираження, або звуковій формі слова як конкретній послідовності фонем, що створюють план змісту, лексичне

значення слова); законах морфологічної, синтаксичної, стилістичної, семантичної фонетики.

Отже, комунікативний підхід, який учителеві-словеснику дещо й приходить ся припасовувати до комунікативістики, є одним із ключових у методичній системі навчання фонетики майбутніх словесників, сутність якої ми пояснюємо як «<...> сукупність ієрархічно взаємопов'язаних та взаємозумовлених цілей, завдань, змісту, підходів, принципів, методів, освітніх технологій, засобів, форм організації освітнього процесу, спрямованих на формування в майбутніх учителів української мови і літератури фонетичної компетентності, складниками якої є знання, уміння, навички, здатності усвідомлено та вправно оперувати основами субстанціональної та функціональної фонетики, сегментними і надсегментними одиницями в тісному їх взаємозв'язку з усіма ріннями мовної системи, мовознавчими й немовознавчими дисциплінами з метою результативної методичної комунікації в освітньому середовищі та ефективного спілкування в соціумі» [4, с. 2009–2010]. Мета, завдання, структура, результати запровадження будь-якої методичної системи в освітній процес зазвичай урегульовуються віддієслівними іменниками «формування», «розвиток», «навчання», «удосконалення» тощо. Ми послуговуємося лексемою «формування», оскільки її багатозначний зміст тлумачиться на засадах операційного та функціонального підходів до пояснення значення слова, які активізувалися в лексикології саме в розвій комунікативного аспекту мови.

Тлумачні словники лексему «формування» пояснюють через дію за значенням залежно від мети та конкретної ситуації спілкування, як-от: «1) давати існування чому-небудь; створювати, надаючи якоїсь структури, організації, форми; 2) організовувати, створювати що-небудь з певної кількості учасників; 3) починати існувати, утворюватися, набуваючи якомусь структури, організації, форми; 4) утворюватися, складатися в результаті тривалих складних процесів, <...> суспільного розвитку, соціальних змін тощо» [6, с. 623–625]. Означена полісемантичність може розгортатися і далі, на що впливатиме та чи та комунікативна ситуація. Проте домінувальним спільним смисловим компонентом (семою) для наведених значень буде «продукування структурованої цілісності». Операціонально структуру значення слова «формувати» можна порівняти під кутом ситуації освітнього комунікативного дискурсу, спрямованого, до прикладу, на: 1) формування орфоепічної компетентності; 2) формування акцентологічної компетентності; 3) формування фоносемантичної компетентності; 4) формування фоностилістичної компетентності, та визначити інтегральну сему (спільну для цих значень) – (формування фонетичної компетентності). Також метод компонентного аналізу дає змогу вважати ці семи когнітивними (логіко-понятійними), оскільки вони відображають об'єктивну інформацію про освітню комунікативну дійсність, предмет дослідження та вносять до значення слова «формувати» об'єктивний процес буття, процесуальності, структурованості, результативності.

Процеси породження і сприйняття мовлення, діяльнісне і ціннісне ставлення до української мови як образу нації, по-науковому осмислені, систематизовані знання про мову, усвідомлена мовленнєва поведінка, аналіз і розуміння змісту дефініції «формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури», педагогічні умови реалізації методичної системи, в основі якої фундаментальні знання з фонетики та методики її навчання, комунікативна свідомість та відповідальність, критичне мислення, здатність творчо реагувати на освітній топос, ситуацію, проблеми; усвідомлено “переносити” й трансформувати теоретичні знання в практичні навички, «перетворювати навички на щоденні когнітивні звички через регулярну практику» [1]; діяльність учителя-словесника на засадах дивергентного мислення, вочевидь ґрунтуються на когнітивному підході.

Когнітивний підхід як осучаснена парадигма на засадах теорії мовної комунікації та прагматичної лінгвістики фактично є невід’ємним від комунікативного підходу в лінгводидактичній галузі, і в опануванні фонетики української мови зокрема, що засвідчують наукові студії З. Бакум, О. Біляєва, М. Вашуленка, Ж. Горіної, О. Горошкіної, Т. Донченко, С. Єрмоленко, О. Караман, С. Карамана, М. Пентилук, Л. Рускуліс, І. Хом’яка та ін. Комунікативно-когнітивний підхід у методичній системі навчання фонетики майбутніх учителів української словесності набуває статусу методологічного засобу пізнання та усвідомлення фонетики як наскрізної підсистеми мови, спонукає неперервно впроваджувати мислительно-пізнавальні технології опанування мови, досліджувати мовні одиниці як концепти, а мову – як один із різновидів когнітивної діяльності людини.

Комунікативно-когнітивний підхід у підготовці майбутніх словесників сприяє формуванню системних компетентностей в методичній системі навчання фонетики, адже вдало поєднує усвідомлене засвоєння фонетико-фонологічних знань, методичних умінь та практичну й результативну реалізацію їх у педагогічному дискурсі. Системність формування фонетичної компетентності вчителів-філологів на засадах комунікативно-когнітивного підходу реалізується і через основні категорії комунікативної та когнітивної методик. Ідеться про дискурс як процес й одиницю мисленнєво-мовленнєвих дій під час освітньої комунікації та про текст як результат дискурсу, результат оволодіння учасниками освітнього середовища багатством виражальних засобів мови, і фонетичних передусім.

Комунікативно-діяльнісний підхід спонукає до проєктування комунікативно-когнітивних методів і технологій формування фонетичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, про що йтиметься в наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Авторський курс з розвитку критичного мислення, заснований на методиці

Ольги Збарської : навчальний посібник / укладачі Н. М. Черненко, О. І. Папач. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2025. 374 с.

2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.

3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. No 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>. (дата звернення: 15.04.2026).

4. Кузнецова Г.П. Фоностилістика та фоносемантика в методичній системі навчання фонетики майбутніх учителів української мови і літератури. (Серія Педагогіка). № 12 (42). 2025. С. 2001–2026. 3236 с. Наукові інновації та передові технології DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-2001-2025](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-2001-2025)

5. Селігей П. Структура й типологія мовної свідомості. Мовознавство. 2009. № 5. С. 12–29.

6. Словник української мови : Академічний тлумачний словник (1970–1980): в 11 т. / редкол. І. К. Білодід (голова), А. А. Бурячок та ін. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10. 659 с.

7. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 340 с.

КУЛЄШКОВ Юрій Володимирович

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ВАЖЛИВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТІСТЬ

Критичне мислення в академічному середовищі є не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом, що визначає якість навчання, дослідження та наукової комунікації. У сучасних умовах інформаційного перевантаження здатність аналізувати, оцінювати та інтерпретувати дані стає базовою компетентністю студента і викладача. Критичне мислення формує інтелектуальну автономію, дозволяє уникати поверхневих суджень і сприяє виробленню аргументованої позиції.

У теоретичному вимірі критичне мислення розглядається як комплекс когнітивних навичок, що включають аналіз, синтез, оцінювання, інтерпретацію та рефлексію. Воно базується на логіці, доказовості та відкритості до альтернативних точок зору. Важливою складовою є також метакогніція, тобто усвідомлення власного процесу мислення. Це дозволяє суб'єкту контролювати свої судження, виявляти помилки та коригувати підходи до вирішення проблем.

combating deception (self-deception) and increasing stress resistance in extreme conditions	психологічний ресурс протидії обману (самообману) та підвищення стресостійкості в екстремальних умовах	
Nataliia Kravchuk Formation of critical thinking in the process of teaching a “professional foreign language”	Кравчук Наталія Формування критичного мислення в процесі викладання “іноземної мови професійного спрямування”	176
Mykhailo Krasota Critical thinking in car diagnostics	Красота Михайло Критичне мислення при діагностуванні автомобілів	178
Oksana Krychkiivska Developing creative thinking in future it specialists	Кричківська Оксана Розвиток креативного мислення у майбутніх ІТ-фахівців	180
Volodymyr Krupa Formation of critical thinking skills in students when studying the discipline "innovative entrepreneurship"	Крупа Володимир Формування навичок критичного мислення у здобувачів освіти при вивченні дисципліни «інноваційне підприємництво»	182
Andrii Krupnyk Critical thinking in the practice of democracy: how to influence local politics	Крупник Андрій Критичне мислення у практиці народовладдя: як впливати на місцеву політику	186
Halyna Kuznetsova Communicative-cognitive approach in the methodological system of teaching phonetics to future teachers of Ukrainian literature	Кузнецова Галина Комунікативно-когнітивний підхід у методичній системі навчання фонетики майбутніх учителів української словесності	191
Yurii Kulieshkov Critical thinking is an important stage in the development of a creative personality	Кулєшков Юрій Критичне мислення важливий етап розвитку творчої особистості	196
Svitlana Kulikova Critical thinking strategies in the process of musical and sensory development of preschoolers with special educational needs	Кулікова Світлана Стратегії критичного мислення у процесі музично-сенсорного розвитку дошкільників із особливими освітніми потребами	200
Maryna Kushnierova Formation of	Кушнєрєва Марина	204